

Π.3.2.5 Πιλοτική εφαρμογή και αξιολόγηση αντιπροσωπευτικού αριθμού σεναρίων από κάθε τύπο σε διαφοροποιημένες εκπαιδευτικές συνθήκες πραγματικής τάξης

Νεοελληνική Γλώσσα

Ε΄ Δημοτικού

Τίτλος:

«Ιστορίες με φίλες και φίλους»

Συγγραφή: ΛΑΖΑΡΙΔΟΥ ΜΑΡΙΑ

Εφαρμογή: ΛΑΖΑΡΙΔΟΥ ΜΑΡΙΑ

**ΚΕΝΤΡΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ**

Θεσσαλονίκη 2013

ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΕΡΓΟΥ

ΠΡΑΞΗ: «Δημιουργία πρωτότυπης μεθοδολογίας εκπαιδευτικών σεναρίων βασισμένων σε ΤΠΕ και δημιουργία εκπαιδευτικών σεναρίων για τα μαθήματα της Ελληνικής Γλώσσας στην Α/βάθμια και Β/βάθμια εκπαίδευση» MIS 296579 (κωδ. 5.175), - ΟΡΙΖΟΝΤΙΑ ΠΡΑΞΗ, στους άξονες προτεραιότητας 1-2-3 του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση», η οποία συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και εθνικούς πόρους.

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΣ ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ: Ι. Ν. ΚΑΖΑΖΗΣ

ΑΝΑΠΛΗΡΩΤΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΣ ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ: ΒΑΣΙΛΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ

ΠΑΡΑΔΟΤΕΟ: Π.3.2.5. Πιλοτική εφαρμογή και αξιολόγηση αντιπροσωπευτικού αριθμού σεναρίων από κάθε τύπο σε διαφοροποιημένες εκπαιδευτικές συνθήκες πραγματικής τάξης.

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΠΑΡΑΔΟΤΕΟΥ: ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΚΟΥΤΣΟΓΙΑΝΝΗΣ

Υπεύθυνοι υπο-ομάδας εργασίας γλώσσας πρωτοβάθμιας:

Κώστας Ντίνας & Σωφρόνης Χατζησαββίδης

ΦΟΡΕΑΣ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ: ΚΕΝΤΡΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

<http://www.greeklanguage.gr>

Καραμαούνα 1 – Πλατεία Σκρα Τ.Κ. 55 132 Καλαμαριά, Θεσσαλονίκη

Τηλ.: 2310 459101, Φαξ: 2310 459107, e-mail: centre@komvos.edu.gr

A. ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ

Τίτλος

Ιστορίες με φίλες και φίλους

Εφαρμογή σεναρίου

Μαρία Λαζαρίδου

Δημιουργία σεναρίου

Μαρία Λαζαρίδου

Διδακτικό αντικείμενο

Νεοελληνική Γλώσσα

Τάξη

Ε΄ Δημοτικού

Σχολική μονάδα

43ο Δημοτικό Σχολείο Θεσσαλονίκης

Χρονολογία

Από 09-12-2013 έως 17-12-2013

Διδακτική/θεματική ενότητα

6η Ενότητα: «Οι φίλοι μας, οι φίλες μας»

Διαθεματικό

Όχι

Χρονική διάρκεια

Για την εφαρμογή του σεναρίου απαιτήθηκαν 11 διδακτικές ώρες.

Χώρος

I. Φυσικός χώρος

Εντός σχολείου: αίθουσα διδασκαλίας, εργαστήριο Πληροφορικής

Εκτός σχολείου: οικογενειακά περιβάλλοντα των παιδιών

Προϋποθέσεις υλοποίησης για δάσκαλο και μαθητή

Το σενάριο προϋποθέτει τη δυνατότητα συνεργασίας των παιδιών σε ομάδες. Απαιτείται ικανός αριθμός Η/Υ (1 για κάθε μαθητική ομάδα) με σύνδεση στο διαδίκτυο και ένας Η/Υ συνδεδεμένος με βιντεοπροβολέα. Η τυχόν ύπαρξη διαδραστικού πίνακα διευκολύνει την εργασία στην ολομέλεια. Απαιτείται από τα παιδιά ικανοποιητική γνώση πληκτρολογίου, αποθήκευσης αρχείων, βασική χρήση λογισμικού παρουσιάσεων. Τα προτεινόμενα λογισμικά (δημιουργίας κόμικ, λογισμικό παρουσιάσεων και λογιστικό φύλλο) χρειάζεται να είναι προεγκατεστημένα και ο δάσκαλος ή η δασκάλα να γνωρίζει επαρκώς τη χρήση τους, ώστε να βοηθά τα παιδιά σε προβλήματα που μπορεί να ανακύψουν.

Εφαρμογή στην τάξη

Το συγκεκριμένο σενάριο εφαρμόστηκε στην τάξη.

Το σενάριο στηρίζεται

Μαρία Λαζαρίδου, Ιστορίες με φίλες και φίλους, Γλώσσα Ε΄ Δημοτικού, 2013.

Το σενάριο αντλεί

B. ΣΥΝΤΟΜΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ/ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Το παρόν σενάριο προσπαθεί να διερευνήσει την έννοια της 'φιλίας' σε δεκάχρονα παιδιά μέσα από δραστηριότητες κυρίως δημιουργικές, όπως είναι ο καταγισμός ιδεών, η σύλληψη ιστοριών και ο μετασχηματισμός τους σε κόμικς. Παράλληλα τα παιδιά θα αναζητήσουν σε ηλεκτρονικό λεξικό την ετυμολογία της λέξης *φίλος*, θα

καταγράψουν παράγωγα και σύνθετά της. Θα αναζητήσουν κάποια από αυτά σε αυθεντικά κείμενα (σώματα κειμένων) και θα κληθούν να τα εντάξουν σε δραστηριότητες παραγωγής λόγου.

Επιπλέον, οι μαθητές και οι μαθήτριες σε ερευνητικό ρόλο θα διερευνήσουν στο οικογενειακό τους περιβάλλον τους τρόπους επικοινωνίας των ενηλίκων με τους φίλους και τις φίλες τους, θα τους συγκρίνουν με τους δικούς τους και θα αποπειραθούν να εξαγάγουν συμπεράσματα και να σταθούν κριτικά απέναντι στη διεύρυνση/τροποποίηση του όρου «φίλος» στη σημερινή εποχή με την επίδραση της τεχνολογίας και του web2. Επιδιώκεται ο προβληματισμός και η κριτική στάση απέναντι σε ψηφιακούς «φίλους». Στο σενάριο δίνεται η ευκαιρία εμπλοκής και των οικογενειών των παιδιών.

Γ. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σύλληψη και θεωρητικό πλαίσιο

Η παρουσία φίλων στη ζωή του παιδιού και η ποιότητα των σχέσεων που αναπτύσσει με αυτούς φαίνεται πως επηρεάζει τόσο την ομαλή προσαρμογή του παιδιού σε διάφορες καταστάσεις όσο και την κατάκτηση δεξιοτήτων και αξιών στη ζωή του (Bokowski, Hoza & Hartup 1996 στο Βαϊράμη 2005, xii). Η ικανότητα δημιουργίας σταθερών συνδιαλλαγών, σχέσεων και συνεργασίας με τους άλλους προϋποθέτει ότι το παιδί διαθέτει μια σειρά βασικών χαρακτηριστικών, ανάμεσά τους και την ικανότητα ανάπτυξης επιπλέον δεξιοτήτων σχετικών με ψυχοκοινωνικές δεξιότητες (Κουρκούτας 2009, 40-41).

Η έννοια της 'φιλίας' και τα απαιτούμενα χαρακτηριστικά του φίλου εξελίσσονται ακολουθώντας την ανάπτυξη του παιδιού. Έτσι, στην ηλικία των 8-12 χρονών το ενδιαφέρον επικεντρώνεται σε ομόφυλες σχέσεις, ενώ η φιλία εκφράζεται με συνεργασία, αλληλοϋποστήριξη, αποδοχή και θαυμασμό για τον άλλο (Βαϊράμη 2005). Σήμερα η έννοια της 'φιλίας' περνά μέσα από τα μονοπάτια των κοινωνικών

δικτύων και κυρίως του facebook, όπου παραδοσιακές φιλίες συντηρούνται ή και νέες δημιουργούνται. Το παρόν σενάριο επιχειρεί να εμπλέξει τα παιδιά σε δραστηριότητες καλλιέργειας κριτικής και δημιουργικής σκέψης (Κουλαϊδής 2007) και στην παραγωγή λόγου τόσο με παραδοσιακά μέσα (χαρτί, μολύβι) όσο και με τις Τεχνολογίες Πληροφορίας και Επικοινωνιών (ΤΠΕ) (Κουτσογιάννης 2007).

Δ. ΣΚΕΠΤΙΚΟ-ΣΤΟΧΟΙ ΚΑΙ ΣΥΝΔΥΑΣΜΟΣ ΤΟΥΣ

Γνώσεις για τον κόσμο, αξίες, πεποιθήσεις, πρότυπα, στάσεις ζωής

Οι μαθητές και οι μαθήτριες θα πρέπει:

- να αντιληφθούν τη φιλία ως αξία της ζωής όλων·
- να διερευνήσουν το νόημα της φιλίας στη ζωή τη δική τους και των ενηλίκων του στενού οικογενειακού τους περιβάλλοντος·
- να καταγράψουν τρόπους και τρόπους συνάντησης/επικοινωνίας με φίλους δικούς τους και των γονιών τους·
- να σταθούν κριτικά απέναντι στην (κατά)χρηση του όρου 'φίλος' στα κοινωνικά δίκτυα και το διαδίκτυο·
- να αντιληφθούν ότι η ικανότητα να αποκτάς φίλους είναι μια μορφή ευφυΐας (διαπροσωπική)·
- να καταλήξουν σε συμπεράσματα με βάση δεδομένα·
- να εμπλακούν σε ερευνητική διεργασία·
- να συνεργαστούν εποικοδομητικά.

Γνώσεις για τη γλώσσα

Οι μαθητές/-τριες επιχειρείται:

- να αναζητήσουν την ετυμολογία, παράγωγα και σύνθετα της λέξης φίλος·
- να συντάξουν απλό ερωτηματολόγιο·
- να περιγράψουν δραστηριότητες με φίλους και φίλες·

- να ασκηθούν σε δημιουργική γραφή με βάση λέξεις-κλειδιά·
- να εμπλουτίσουν το λεξιλόγιό τους·
- να αφηγηθούν ιστορίες ψηφιακά (κόμικ).

Γραμματισμοί

Οι μαθητές/-τριες επιχειρείται:

- να χρησιμοποιήσουν σύννεφα λέξεων·
- να εισαγάγουν δεδομένα σε λογιστικό φύλλο, να τα επεξεργαστούν και να τα οπτικοποιήσουν·
- να δημιουργήσουν μια απλή παρουσίαση για τους συμμαθητές και τις συμμαθήτριές τους·
- να δημιουργήσουν ψηφιακά κόμικ με τη χρήση κατάλληλου προγράμματος, να τα αποθηκεύσουν σε φορητή μονάδα αποθήκευσης και να τα εκτυπώσουν·
- να διαπιστώσουν τα αποτελέσματα χρήσης τελεστή (*) σε αναζήτηση·
- να έρθουν σε επαφή με τα σώματα κειμένων.

Διδακτικές πρακτικές

Το παρόν σενάριο πραγματεύεται την έννοια της 'φιλίας'. Μέσα από την ομαδοσυνεργατική και ερευνητική μέθοδο και ποικίλες τεχνικές (οπτικοποίηση, καταγισμός ιδεών, ψηφιακή αφήγηση) φιλοδοξεί να αναδείξει τη σημασία της φιλίας στη ζωή κάθε ανθρώπου και ειδικότερα στη ζωή των παιδιών. Επίσης να διαπιστώσουν τις παραμέτρους της έννοιας που έχουν τροποποιηθεί στο πέρασμα του χρόνου με την επίδραση της τεχνολογίας και του σύγχρονου τρόπου ζωής.

Ε. ΛΕΠΤΟΜΕΡΗΣ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΗΣ ΠΡΟΤΑΣΗΣ

Αφετηρία

Αφετηρία για την υλοποίηση του παρόντος σεναρίου αποτελεί η 6η Ενότητα του βιβλίου *Γλώσσας* της Ε΄ Δημοτικού «Οι φίλοι μας, οι φίλες μας» αλλά και η καθημερινότητα της ζωής των παιδιών.

Σύνδεση με τα ισχύοντα στο σχολείο

Το σενάριο είναι απόλυτα συμβατό με το ΑΠΣ για τη Γλώσσα, καθώς διαπραγματεύεται ενότητα του σχολικού βιβλίου και ενστερνίζεται μαθησιακούς στόχους που έχουν τεθεί από τους συγγραφείς. Επιπλέον, σύμφωνα και με το νέο (πιλοτικό) Πρόγραμμα Σπουδών για τη Νεοελληνική Γλώσσα «η παραγωγή προφορικού και γραπτού λόγου αποτελεί μια διαδικασία συνεργατική και δημιουργική και υπό την έννοια αυτή οι μαθητές μπορούν να επανασχεδιάζουν, να σχολιάζουν και να αξιολογούν τον παραγόμενο λόγο τους ανάλογα με το πλαίσιο επικοινωνίας» (ΠΣ για τη Νεοελληνική Γλώσσα 2011).

Αξιοποίηση των ΤΠΕ

Στο σενάριο χρησιμοποιούνται ανοιχτά λογισμικά και λογισμικά γενικής χρήσης με στόχο την πολλαπλή αναπαράσταση εννοιών, την παραγωγή πολυτροπικού κειμένου (κόμικ), την επεξεργασία και οπτικοποίηση δεδομένων, καθώς και την παρουσίασή τους. Πιο συγκεκριμένα προβλέπεται η εμπλοκή των μαθητών και των μαθητριών με τα ακόλουθα λογισμικά και εφαρμογές:

Δημιουργίας σύννεφου λέξεων: [tagxedo](#) (λειτουργεί διαδικτυακά)

Δημιουργίας ψηφιακού κόμικ: [Cartoon story maker](#) (εγκαθίσταται στους Η/Υ)

Λογιστικό φύλλο

Λογισμικό παρουσιάσεων

Βίντεο (παρακολούθηση)

Κείμενα

[Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής](#) (Τριανταφυλλίδη)

Βίντεο «[Ε, τι Μπακάλικο είμαστε;](#)» (Safer Internet)

Ερωτηματολόγιο για τη φιλία από μαθητές [Α΄ Γυμνασίου](#)

[Διαδικτυακό ερωτηματολόγιο](#)

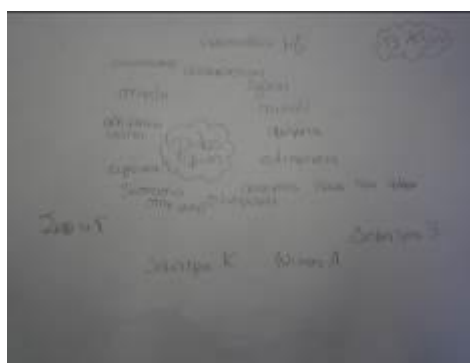
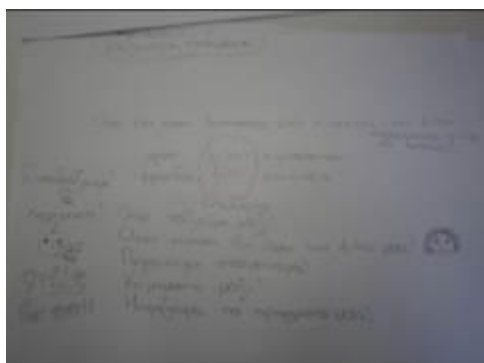
[Ερωτηματολόγιο](#) για την ασφάλεια στο διαδίκτυο

Διδακτική πορεία/στάδια/φάσεις

1η & 2η διδακτική ώρα

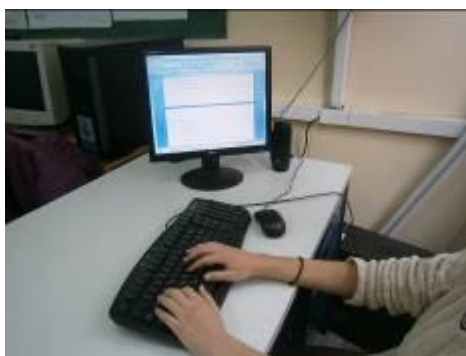
Διαβάζουμε στην τάξη το [κείμενο](#) του βιβλίου της Γλώσσας *Ε' Δημοτικού* «Ιστορίες με φίλους», το οποίο άρεσε πολύ στα παιδιά. Μετά τη σύντομη επεξεργασία του κειμένου, ζητάμε από τα παιδιά να προτείνουν φράσεις (ονοματικές και ρηματικές), οι οποίες κατά τη γνώμη τους χαρακτηρίζουν έναν φίλο ή μια φίλη. Τα παιδιά εργάζονται ομαδικά για λίγα λεπτά. Μόλις ολοκληρώσουν την εργασία τους ζητάμε να έρθει ένας ή μία στον κεντρικό υπολογιστή, για να συνθέσουμε τις εργασίες τους σε μία κοινή. Καθώς η προσφορά είναι μεγάλη, αποφασίζουμε να γράψουν στον κειμενογράφο και τα πέντε παιδιά, που προσφέρθηκαν, εναλλάξ.

Το έγγραφο αποθηκεύεται στην επιφάνεια εργασίας του Η/Υ της τάξης (φάκελος «Τεκμήρια», έγγραφο «Filos_filia»). Στη συνέχεια, όπως προτείνεται από το σενάριο, προσπαθήσαμε να μπούμε στην εφαρμογή δημιουργίας σύννεφου λέξεων [tagxedo](#). Η εφαρμογή απαιτούσε την εγκατάσταση ενός πρόσθετου στοιχείου, του silverlight, που δεν ήταν εγκαταστημένο στον συγκεκριμένο Η/Υ. Κάναμε τη [λήψη](#) του στοιχείου και παρουσιάσαμε σύντομα στα παιδιά την εφαρμογή. Τα παιδιά ενθουσιάστηκαν και αρκετά κατέγραψαν τη σχετική ιστοσελίδα. Ανεβάσαμε το έγγραφο και πειραματιστήκαμε λίγο με τα χρώματα. Στο σχήμα υπήρξε μεγαλύτερη ομοφωνία, καθώς επιλέχθηκαν ως καταλληλότερα σχήματα η καρδιά, αφού «οι φίλοι

αγαπούν ο ένας τον άλλο» και το σήμα της ειρήνης, «γιατί οι φίλοι δεν μαλώνουν».

Στο τέλος επιλέχθηκε η καρδιά:

Ενημερώσαμε τα παιδιά ότι με μεγάλα γράμματα γράφονται οι λέξεις που χρησιμοποιούνται συχνότερα και αυτό τα προβλημάτισε. Με βάση την καρδιά που σχεδιάσαμε κυριαρχούν οι λέξεις «ανέκδοτα, αστεία, διασκέδαση». Γι' αυτό έχουμε φίλους και φίλες; Οι απαντήσεις τους είναι αφοπλιστικές:

Ν: «Ναι, κυρία, θέλουμε να περνάμε καλά μαζί.»

Α: «Όχι μόνο, λέμε και τα προβλήματά μας.»

Η: «Έρχονται και στο σπίτι μας.»

Αρ: «Ό,τι με απασχολεί το λέω στη Σ.»

Κ: «Κοιμόμαστε μαζί και λέμε τα μυστικά μας.»

Ερώτηση: Πώς επικοινωνούμε με τους φίλους και τις φίλες μας;

Π: «Βρισκόμαστε κάθε μέρα στο σχολείο.»

Λ: «Πηγαίνουμε μαζί και στο μπαλέτο.»

Μ: «Μιλάμε και στο skype.»

Ερώτηση: Πόσους φίλους έχετε;

Δ: «Τέσσερις»

Λ: «Δύο»

Γ: «Έχω πάρα πολλούς στο Facebook.»

Η απάντηση του τελευταίου παιδιού δίνει την αφορμή να περάσουμε στην επόμενη δραστηριότητα. Προβάλλουμε, λοιπόν, το προτεινόμενο [βίντεο](#) για τους εικονικούς φίλους. Τα παιδιά το παρακολούθησαν με μεγάλο ενδιαφέρον. Οι πιο βιαστικοί δεν το κατάλαβαν, καθώς το θέμα ξεκαθαρίζει στο τέλος. Χρειάστηκε, λοιπόν, και μια δεύτερη προβολή.

Δεν προλάβουμε να θέσουμε άξονες για συζήτηση, καθώς όλα τα παιδιά ήθελαν να πάρουν τον λόγο. Διαπιστώθηκε ότι δύο παιδιά έχουν δικό τους λογαριασμό στο facebook, ενώ άλλα τρία χρησιμοποιούν τους λογαριασμούς των γονιών τους. Μια μαθήτρια χρησιμοποιεί το google+ και σχεδόν όλοι και όλες το skype. Γνωρίζουν το Twitter και κάποια διαδικτυακά παιχνίδια, όπως το Lol, το Age of Mythology και το Stardoll.

Ερώτηση: Ισχύουν στο facebook και στα παιχνίδια, που αναφέρατε, τα χαρακτηριστικά που δώσαμε στους φίλους μας;

Π: Δεν τους γνωρίζουμε, άρα δεν είναι φίλοι μας κανονικοί.

Γ: Τους γνωρίζουν όμως άλλοι φίλοι μας.

Α: Αν, όμως έχουν φωτογραφία τους;

Ν: Τι λες, μπορεί να είναι ψεύτικη!

Σ: Μόνο παίζουμε μαζί...

Σ: Μόνο στο skype μπορώ να μιλήσω με τη φίλη μου. Όλα τα άλλα είναι επικίνδυνα.

Δ: Φίλος είναι αυτός που είστε μαζί και σε βοηθάει.

Αποφασίσαμε λοιπόν ότι αυτοί δεν είναι φίλοι πραγματικοί, αλλά εικονικοί και, όπως το κοριτσάκι στο βίντεο χρειάζεται κι εμείς να το σκεφτούμε πάρα πολύ καλά πριν αποφασίσουμε οτιδήποτε. Καλύτερα να το συζητάμε με τους γονείς μας.

Σε ερώτηση της δασκάλας αν οι γονείς τους έχουν εικονικούς φίλους, τα παιδιά διχάστηκαν, ενώ στην ίδια ερώτηση για τις γιαγιάδες και τους παππούδες ξέσπασαν σε γέλια, καθώς τα πρόσωπα αυτά –σύμφωνα με τα παιδιά– δεν ασχολούνται καθόλου με τους υπολογιστές. Σε ερώτησή μας αν θα ήθελαν να το διαπιστώσουμε αυτό με κάποια έρευνα, τα παιδιά συμφώνησαν πρόθυμα και πρότειναν τη συνέντευξη και το ερωτηματολόγιο. Μετά από σύντομη συζήτηση καταλήξαμε στο ερωτηματολόγιο, γιατί «είναι πιο εύκολο» και «θα χρειαστεί να γράψουμε λιγότερα». Να σημειωθεί εδώ ότι στη διάρκεια της 2ης ώρας επισκέφθηκε την τάξη μας η Σχολική μας Σύμβουλος, η οποία εντυπωσιάστηκε από τις γνώσεις των παιδιών για τα κοινωνικά δίκτυα.

3η & 4η διδακτική ώρα

Αρχικά προβάλλουμε στον διαδραστικό πίνακα τα τρία δείγματα ερωτηματολογίων, που προτείνονται από το σενάριο: τα δύο με θέμα τη φιλία, ένα από μαθητές [Α΄ Γυμνασίου](#) και ένα [διαδικτυακό](#) και το [τρίτο](#), που σχετίζεται με το διαδίκτυο και την ασφάλεια σ' αυτό. Τα παιδιά σε ομάδες παρακολουθούν και καταγράφουν τις παρατηρήσεις τους, για να τα συζητήσουμε.

Ερώτηση: *Τι σας άρεσε και τι όχι σε κάθε ερωτηματολόγιο;*

1η ομάδα: *«Το πρώτο είχε ωραία εισαγωγή, το δεύτερο πολλές ενδιαφέρουσες ερωτήσεις, ενώ το τρίτο είχε έξυπνες ερωτήσεις».*

2η ομάδα: *«Μας άρεσε το τρίτο, γιατί ενημερώνει για το διαδίκτυο, και το δεύτερο, γιατί μπορούσαμε κι εμείς να απαντήσουμε με ένα απλό τικ. Στα περισσότερα δεν μπορούσαμε να πούμε άλλα πράγματα».*

3η ομάδα: *«Το πρώτο έχει αναλυτικές οδηγίες, ενώ το δεύτερο είναι στο διαδίκτυο. Είναι όμως πολύ μεγάλο. Το τρίτο δεν είναι για μικρά παιδιά».*

4η ομάδα: *«Στο πρώτο μας άρεσε πολύ η εισαγωγή και οι ερωτήσεις του. Το δεύτερο κάλυπτε πολλά προβλήματα, αλλά είναι μεγάλο. Το τρίτο έχει ωραίο πίνακα».*

Τα παιδιά εύκολα εντόπισαν την υπερδομή ενός ερωτηματολογίου: εισαγωγή, συγκεκριμένες ερωτήσεις (φύλο, ηλικία), ευχαριστήριο.

Ερώτηση: *Οι ερωτήσεις ήταν παρόμοιας μορφής; Εντοπίσατε διαφορές;*

Π: *Ναι! Σε άλλες απαντάς Ναι ή Όχι και σε άλλες θέλει περισσότερα.*

Δ: *Στις περισσότερες οι απαντήσεις είναι συγκεκριμένες. Δεν μπορείς να πεις ό, τι θέλεις εσύ.*

Ερώτηση: *Έχουμε, λοιπόν, δύο είδη ερωτήσεων: Τις κλειστές, όπου δίνονται έτοιμες απαντήσεις και επιλέγουμε μία από αυτές και τις ανοιχτές, όπου δίνεται χώρος να γράψει ο καθένας τη δική του απάντηση. Ποια πλεονεκτήματα και ποια μειονεκτήματα πιστεύετε πως έχει κάθε είδος;*

Γ: *Οι κλειστές είναι πιο καλές. Τελειώνεις πιο γρήγορα.*

Μ: *Είναι πιο εύκολες, δεν μπερδεύεσαι.*

Σ: *Ναι, ξέρεις τι πρέπει να γράψεις.*

Κ: *Με τις ανοιχτές εκφράζεσαι ελεύθερα. Γράφεις ό,τι θέλεις.*

Α: *Στις ανοιχτές χρειάζεσαι περισσότερο χρόνο και ησυχία.*

Δ: *Μάλλον οι ανοιχτές είναι καλύτερες. Πώς όμως τις συγκρίνεις;*

Στο σημείο αυτό εξηγούμε στα παιδιά ότι οι απαντήσεις στις ανοιχτές ερωτήσεις ομαδοποιούνται και κωδικοποιούνται. Τους ζητούμε να προτείνουν σε ομάδες δικές τους ερωτήσεις και ζητούν να ξαναδούν σύντομα τα τρία ερωτηματολόγια. Τα ξαναδείχνουμε και κάθε ομάδα καταγράφει κάποιες από τις ερωτήσεις που την ενδιαφέρουν να χρησιμοποιήσει. Υπενθυμίζονται από τη δασκάλα κάποια πρακτικά θέματα στη σύνταξη των ερωτηματολογίων, όπως η σαφήνεια των ερωτήσεων, οι πιθανές απαντήσεις, ο απαιτούμενος χρόνος συμπλήρωσης αλλά και η δυνατότητα επεξεργασίας των απαντήσεων.

Χρή γραμματέα εκτελεί η δασκάλα για εξοικονόμηση χρόνου, ενώ οι ομάδες υπαγορεύουν τις ερωτήσεις που προτείνουν για το δικό μας ερωτηματολόγιο. Κάθε ερώτηση ψηφίζεται από όλη την τάξη, ενώ το αποτέλεσμα προβάλλεται στον διαδραστικό πίνακα. Το ερωτηματολόγιο αποθηκεύεται, εκτυπώνεται και κάθε παιδί

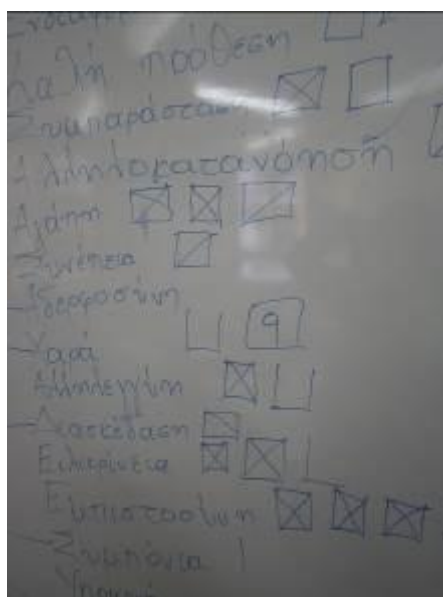
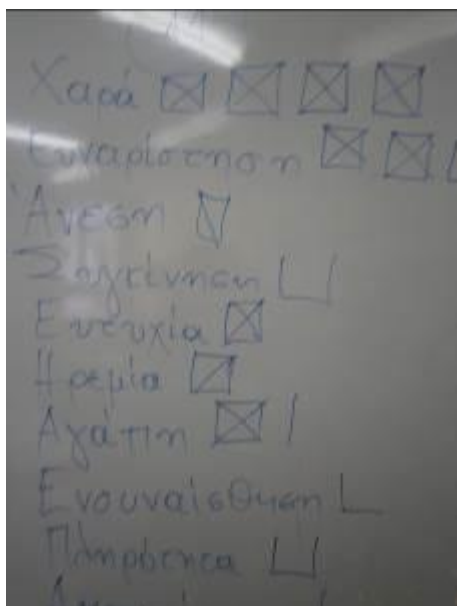

παίρνει τρία αντίτυπα: ένα για τους γονείς, ένα για τους παππούδες και ένα για τους συμμαθητές/τριες (διερεύνηση σε τρεις γενιές) (φάκελος «Τεκμήρια», αρχείο «erotimatologio»).

5η διδακτική ώρα

Τα παιδιά φέρνουν συμπληρωμένα 34 ερωτηματολόγια (από τα 45). Αριθμούμε τα ερωτηματολόγια και τα χωρίζουμε σε τρεις κατηγορίες, αντίστοιχες των τριών γενεών. Χωρίζονται και τα παιδιά σε τρεις ομάδες: Παιδιά, Γονείς και Ηλικιωμένοι. Έτσι, η πρώτη ομάδα θα επεξεργαστεί τα ερωτηματολόγια στα οποία απάντησαν παιδιά, η δεύτερη των γονέων και η τρίτη των παππούδων και γιαγιάδων.

Στο ξεκίνημα η επεξεργασία των απαντήσεων φαίνεται εύκολη, καθώς οι ερωτήσεις είναι κλειστές και τα παιδιά απλώς καταμετρούν τις απαντήσεις. Για να βοηθηθούν καταγράφουν τις απαντήσεις σε ένα κενό ερωτηματολόγιο. Πρόβλημα παρουσιάζεται στις τρεις τελευταίες ερωτήσεις, που είναι ανοιχτές, και απαιτείται κατηγοριοποίηση. Αυτή γίνεται στην ολομέλεια και οι κατηγορίες αναγράφονται στον πίνακα.

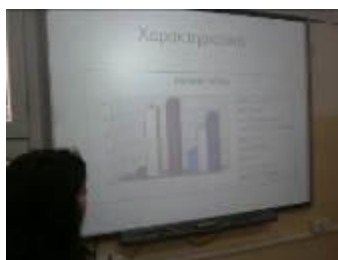

6η & 7η διδακτική ώρα

Τα παιδιά χωρισμένα και πάλι σε τρεις ομάδες κάθονται στους Η/Υ και ακολουθούν τις οδηγίες του [1ου Φύλλου εργασίας](#). Τους ζητείται να οπτικοποιήσουν τα δεδομένα τους με τη βοήθεια διαγραμμάτων και να καταλήξουν σε κάποια συμπεράσματα. Το excel είναι άγνωστο στα παιδιά, παρόλα αυτά τα καταφέρνουν θαυμάσια στην εισαγωγή δεδομένων. Κάποια προβλήματα παρουσιάζονται στα διαγράμματα, όπου χρειάζονται τη βοήθειά μας. Δυστυχώς το office του κεντρικού Η/Υ είναι διαφορετικό κι έτσι δεν μπορεί να γίνει επίδειξη σε όλους. Για κάποιο περίεργο λόγο όλες οι ομάδες δείχνουν ιδιαίτερη προτίμηση στην πίτα και προσπαθούμε να τους πείσουμε ότι το γράφημα είναι ανάλογο των δεδομένων μας.

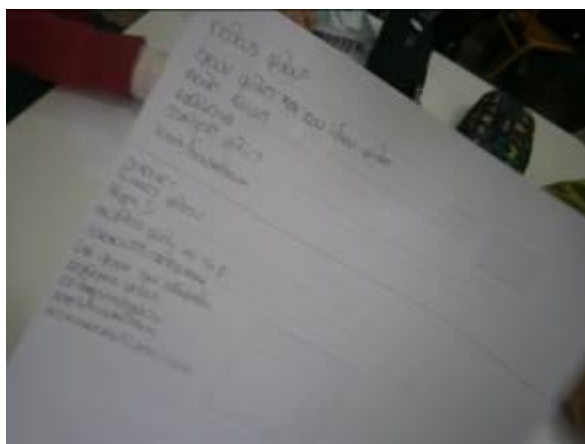
Αφού ολοκληρώσουν την εργασία τους με τα γραφήματα (με ταχύτητα που μας εντυπωσιάζει: φάκελος «Τεκμήρια», υποφάκελος «Έρευνα»), ανοίγουν το πρόγραμμα παρουσίασης, ώστε να μεταφέρουν εκεί τα γραφήματά τους και να τα παρουσιάσουν στην ολομέλεια. Το πρόγραμμά τους είναι γνωστό, οπότε σε σύντομο διάστημα είναι έτοιμες και οι τρεις ομάδες.

Κάθε ομάδα παρουσιάζει τα δικά της δεδομένα και τα συμπεράσματα στα οποία έχει καταλήξει, ενώ οι άλλες ομάδες κρατούν σημειώσεις για να θέσουν ερωτήσεις, να σχολιάσουν και να αξιολογήσουν με βάση τόσο την παρουσίαση όσο και τη συνέπεια των συμπερασμάτων (φάκελος «Τεκμήρια», υποφάκελος «Παρουσιάσεις»).

Όλες οι ομάδες δέχτηκαν χειροκροτήματα για τη δουλειά τους, ενώ έγιναν ελάχιστες ερωτήσεις σχολιασμού. Όπως ήταν φυσικό, κάθε ομάδα συνέκρινε την εργασία που έβλεπε με τα δικά της αποτελέσματα. Διαπιστώνουμε, λοιπόν, ότι οι ομοιότητες ανάμεσα στις ηλικιακές ομάδες είναι πολύ περισσότερες από τις διαφορές: Όλοι και όλες θέλουν σταθερές φιλίες, θεωρούν πως για τη συντήρηση της φιλίας απαιτούνται θυσίες, το φύλο δε φαίνεται να επηρεάζει ιδιαίτερα, στα χαρακτηριστικά της φιλίας συγκαταλέγονται η αγάπη, η εμπιστοσύνη και η συμπαράσταση. Δίνουμε στα παιδιά τον όρο «διαχρονικός» και ορίζουμε μαζί τη φιλία ως διαχρονική ανθρώπινη αξία.

Διαφοροποιήσεις εντοπίστηκαν στον αριθμό των φίλων (τα παιδιά έχουν περισσότερους φίλους), στη συχνότητα και τον τρόπο επικοινωνίας με αυτούς.

Ερώτηση: *Γιατί τα παιδιά έχουν περισσότερους φίλους;*

Δ: *Εκτός από το σχολείο, έχουν και εξωσχολικές δραστηριότητες (τα παιδιά).*

Φ: *Οι γονείς έχουν πολλές δουλειές, δεν προλαβαίνουν.*

Γ: Εμείς έχουμε και το facebook.

Ερώτηση: Ποιοι βλέπουν σπανιότερα τους φίλους τους; Γιατί;

Σ: Οι γονείς, γιατί δεν προλαβαίνουν.

Ερώτηση: Μπορούν οι νέες τεχνολογίες να μας βοηθήσουν με τους φίλους και τις φίλες μας;

Ν: Η αδερφή μου όλο στέλνει μηνύματα με το κινητό.

Λ: Όταν βαριέμαι με την αδερφή μου στο σπίτι, μπαίνω στο skype.

Δ: Μπορούμε να στέλνουμε και ηλεκτρονικά μηνύματα (email).

Κ: Το skype είναι το καλύτερο, γιατί και μιλάς και βλέπεις τη φίλη σου.

Η: Το καλύτερο είναι να έρχεστε σπίτι μου.

Συμφωνούμε όλοι και όλες ότι περνάμε καλύτερα όταν είμαστε μαζί με τους φίλους μας και όχι από μακριά. Το διαδίκτυο όμως μας βοηθάει πολλές φορές, όταν οι φίλοι και οι φίλες μας είναι μακριά και δεν μπορούμε να βρεθούμε.

8η & 9η διδακτική ώρα

Τα παιδιά επιστρέφουν κανονικά στις ομάδες τους (τέσσερις ομάδες). Συζητούμε για την πιθανή προέλευση της λέξης φίλος και δυσκολεύονται να τη συνδέσουν με το «φιλώ», καθώς γι' αυτά έχει την έννοια του «δίνω φιλί». Υπενθυμίζουμε σύντομα τα σύνθετα και τα παράγωγα και μοιράζουμε σε κάθε ομάδα το [2ο Φύλλο εργασίας](#). Τα παιδιά καλούνται να εργαστούν με το *Ηλεκτρονικό Λεξικό* του Ιδρύματος Τριανταφυλλίδη καταγράφοντας λέξεις και δημιουργώντας το «δικό τους» λεξικό. Το περιβάλλον είναι οικείο, αλλά πρώτη φορά χρησιμοποιούν το καλάθκι (επιλογή λέξεων) και το διασκεδάζουν. Μερικές από τις παράγωγες λέξεις που επιλέγουν είναι: φιλεύω, φίλημα, φιλαράκος, φιλενάδα, φίλτατος, φίλιωμα, φιλικός, ενώ από τις σύνθετες επιλέγουν: φιλαρέσκεια, φιλαλήθης, φιLANαγνώστης, φιLANθρωπία, φίλεργος, φιλαρμονική, φιLANθής, φιλελεύθερος, φιλάργυρος. Παροτρύνονται (από το Φύλλο εργασίας) να επιλέξουν δύο λέξεις από αυτές (μια παράγωγη και μια σύνθετη) και να τις αναζητήσουν στα σώματα κειμένων, ώστε να διαπιστώσουν τη λειτουργία τους σε

κειμενικά πλαίσια. Έτσι, η πρώτη ομάδα επιλέγει τις λέξεις *φιλενάδα* και *φιλαλήθης*. Η δεύτερη τις λέξεις *φιλαράκος* και *φίλεργος*, η τρίτη *φιλικός* και *φιλαρμονική*, ενώ η τέταρτη *φιλεύω* και *φιλανθής*.

Διαπιστώνουμε ότι η λέξη *φιλανθής* δε συμπεριλαμβάνεται στα σώματα κειμένων, οπότε ζητούμε από όλες τις ομάδες να επιλέξουν μία μόνο λέξη και να δουν αν διαφοροποιείται η σημασία της σε δύο διαφορετικά Σώματα κειμένων. Έτσι, η πρώτη ομάδα αναζήτησε τη λέξη *φιλενάδα* και διαπίστωσε ότι «στο πρώτο κείμενο σημαίνει ερωμένη, ενώ στο δεύτερο είναι κάπως ειρωνική», η δεύτερη αναζήτησε τη λέξη *φίλεργος* και διαπίστωσε ότι «και στα δύο κείμενα αναφέρεται σε λαούς», η τρίτη ομάδα αναζήτησε τη λέξη *φιλαρμονική* και διαπίστωσε ότι «στην πρώτη περίπτωση χρησιμοποιεί τη λέξη για να δείξει την εκπαίδευση 3500 μουσικών που έπαιζαν πνευστά όργανα, ενώ στη δεύτερη περίπτωση μιλάει για φιλαρμονικές, μαζορέτες και σατυρικά άρματα». Τέλος, η τέταρτη ομάδα αναζήτησε τη λέξη *φιλεύω* και διαπίστωσε πως «στο πρώτο κείμενο χρησιμοποιείται για να ειρωνευτεί, ενώ στο δεύτερο για να κάνει παρομοίωση».

Κάθε ομάδα ανακοινώνει τα ευρήματά της στην ολομέλεια. Συζητούμε για την οικονομία της γλώσσας, που πετυχαίνεται με την πολυσημία. Στον ελάχιστο χρόνο που απομένει οι ομάδες προσπάθησαν να «χτίσουν» μια δική τους ιστορία γύρω από τις δύο λέξεις που επέλεξαν και να καταγράψουν τον βασικό σκελετό της στο πρόχειρό τους.

10η & 11η διδακτική ώρα

Ανακοινώνουμε στα παιδιά ότι θα δουλέψουν με πρόγραμμα δημιουργίας κόμικ και ενθουσιάζονται. Τους μοιράζουμε το [3ο Φύλλο εργασίας](#), όπου καλούνται να παρουσιάσουν την ιστορία τους σε κόμικ με τη χρήση του προγράμματος [cartoon story maker](#). Πρόκειται για ελεύθερο λογισμικό δημιουργίας δισδιάστατου κόμικ και απαιτεί αποθήκευση σε κάθε Η/Υ, έτσι φροντίσαμε να υπάρχει και στους τέσσερις Η/Υ, που θα χρησιμοποιούσαν οι ομάδες μας. Επίσης αποθηκεύσαμε το πρόγραμμα και στον κεντρικό Η/Υ, για να υπάρχει η δυνατότητα επίδειξης σε περίπτωση που χρειαζόταν. Ανοίγουμε, λοιπόν, και τον προβολέα, για την επίδειξη, αλλά ήταν περιττό. Με τις οδηγίες του Φύλλου εργασίας οι ομάδες δούλεψαν αυτόνομα. Βοηθήσαμε ελάχιστα μόνο στις περιπτώσεις που χρειαζόταν άλλο παρασκήνιο, κι εκεί μόνο στην αναζήτηση εικόνας.

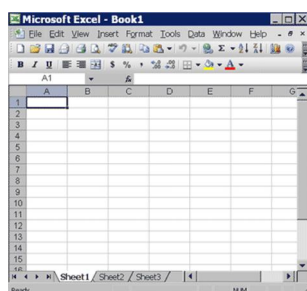
Οι εργασίες παρουσιάστηκαν στον κεντρικό Η/Υ και αξιολογήθηκαν από την ολομέλεια (φάκελος «Τεκμήρια», υποφάκελος «Comics»). Διαπιστώσαμε ότι η δεύτερη ομάδα (*φιλαράκος, φίλεργος*) στο κόμικ της δεν χρησιμοποιεί τη λέξη *φίλεργος*, καθώς το παρουσιάζει διαδραστικά και περιμένει να το πουν οι άλλοι (!). Καλέσαμε το άλλο τμήμα της Ε΄ Τάξης και δείξαμε τις εργασίες και σε αυτούς. Τα περισσότερα παιδιά ζήτησαν την ιστοσελίδα, για να αποθηκεύσουν το πρόγραμμα και στον υπολογιστή τους στο σπίτι.

ΣΤ. ΦΥΛΛΟ/-Α ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ

1ο ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

1. Κάνουμε κλικ στο εικονίδιο και ανοίγουμε ένα καινούριο λογιστικό φύλλο. Στην πρώτη στήλη πληκτρολογούμε τις κατηγορίες, ενώ στη δεύτερη τη συχνότητα απάντησης, δηλαδή πόσες τέτοιες απαντήσεις βρήκαμε:

2. Όταν τελειώσουμε, αποθηκεύουμε στην επιφάνεια εργασίας δίνοντας το όνομα της ομάδας μας (παιδιά, γονείς ή παππούδες).
3. Κάνουμε κλικ στο εικονίδιο και κάθε φορά επιλέγουμε μια γραμμή από το φύλλο με τα δεδομένα μας. Ακολουθούμε τις οδηγίες και αποθηκεύουμε στο ίδιο φύλλο εργασίας. Αν δυσκολευόμαστε ζητούμε τη βοήθεια της δασκάλας ή του δασκάλου μας.
4. Προσοχή! Αποθηκεύουμε συχνά πατώντας .
5. Αφού τελειώσουμε με όλες τις κατηγορίες, συζητούμε στην ομάδα μας και καταγράφουμε εδώ:

Σε ποια συμπεράσματα καταλήγουμε;

Πώς θα τα παρουσιάσουμε στις άλλες ομάδες;

2ο ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

1. Πληκτρολογούμε τη διεύθυνση της Πύλης για την ελληνική γλώσσα: www.greek-language.gr. Ανοίγουμε το ηλεκτρονικό λεξικό (αριστερά). Πληκτρολογούμε στην αναζήτηση τη λέξη «φίλος» και πατάμε το πλήκτρο Βρες.

Διαβάστε την ερμηνεία αλλά και τις άλλες λέξεις που σας δίνει.

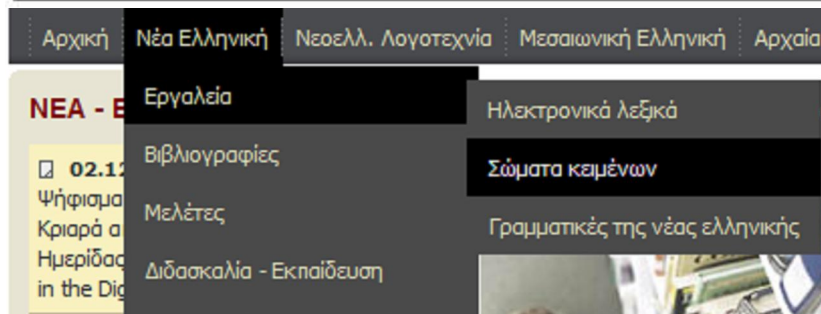
2. Πληκτρολογούμε τώρα «φιλ*». Τι παρατηρείτε;
 3. Επιλέξτε λέξεις που σας αρέσουν (τουλάχιστον 10) και βάλτε τες στο καλάθκι (🛒). Έχετε ήδη ετοιμάσει το δικό σας λεξικό. Μπορείτε να το δείτε επιλέγοντας την

Προβολή πάνω δεξιά. Προβολή

4. Μπορούμε να διακρίνουμε τις παράγωγες από τις σύνθετες λέξεις; Ας δοκιμάσουμε να τις ξεχωρίσουμε στο παρακάτω πίνακάκι:

Παράγωγες λέξεις	Σύνθετες λέξεις

5. Επιλέγουμε μια λέξη από κάθε κατηγορία, που θα μας ενδιέφερε να τη χρησιμοποιήσουμε και εμείς σε μια δική μας ιστορία, και επισκεπτόμαστε τα Σώματα κειμένων ακολουθώντας τη διαδρομή «Νέα ελληνική_Εργαλεία_Σώματα κειμένων».

Η επόμενη επιλογή μας είναι η παράλληλη αναζήτηση, όπου πληκτρολογούμε τη λέξη μας και επιλέγουμε δύο κείμενα στα οποία χρησιμοποιείται.

Παρατηρούμε κάποια αλλαγή κατά τη χρήση της:

φιλαθλος (37) [[φιλαθλος - A:Nms](#), [φιλαθλος - N:Nms:Nfs](#), [φιλαθλος - N+Hum:Nms](#)]

- M0928 P047 L144 ...ν μπορεί να λέει ότι είμαι απλός **φιλαθλος** και να έχει άλλον πρόεδρο... Πρέ...
- M1723** P005 L012 ...λήματος, έκανε διπλό σχόλιο. "Ως **φιλαθλος** αυτής της ομάδας, είμαι ικανοποι...
- M1856 P003 L007 ...αλύτερό του εαυτού, προκειμένου ο **φιλαθλος** κόσμος της Θεσσαλονίκης, της Μακ..
- M2197 P003 L017 ...βλήματος είναι το γεγονός, ότι ο **φιλαθλος** κόσμος έχει ξεφύγει προ πολλού, ...
- M2583 P007 L023 ...ποδόσφαιρο που θέλει να βλέπει ο **φιλαθλος**. Αυτό θέλουμε κι εμείς".| ΤΟ ΚΛΙ...

3ο ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

1. Μπορούμε να γράψουμε τις δικές μας ιστορίες; Ας προσπαθήσουμε τώρα να αφηγηθούμε στους συμμαθητές και τις συμμαθήτριές μας μια ιστορία με φίλους και φίλες. Επιλέξτε έναν από τους τίτλους: Μια αστεία ιστορία, Δυο παλιοί καλοί φίλοι (ή φίλες), Ένας καυγάς ανάμεσα σε φίλους/φίλες, Φίλοι/Φίλες στο διαδίκτυο ή ... κάτι δικό σας. Χρησιμοποιήστε τις λέξεις που επιλέξατε στο προηγούμενο Φύλλο εργασίας και κάντε ένα σχεδιάγραμμα της ιστορίας σας στο τετράδιό σας.

2. Όταν είμαστε έτοιμοι, ανοίγουμε από την επιφάνεια εργασίας το ανάλογο πρόγραμμα ()

3. Επιλέγουμε τους ήρωες και το παρασκήνιο (φόντο) της ιστορίας μας. Χρησιμοποιούμε και τα βελάκια:

The screenshot shows a software interface with four categories of selection options, each with a grid of icons and navigation arrows:

- main characters:** 5/16 and 1/16
- support characters:** 1/8 and 1/8
- minor characters:** 1/7 and 1/7
- backgrounds:** 1/19

Red arrows point from the text labels to the corresponding sections in the software interface:

- An arrow points from "Οι ήρωες της ιστορίας μας" to the "main characters" and "support characters" sections.
- An arrow points from "Το παρασκήνιο της ιστορίας μας" to the "backgrounds" section.

4. Με την τεχνική «Σύρε κι άσε» επιλέγουμε και φέρνουμε στην κεντρική οθόνη τους ήρωες και το παρασκήνιο:

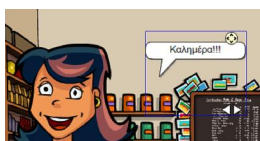
5. Με τα ειδικά εργαλεία μπορούμε να αυξομειώσουμε το μέγεθός τους:

6. Με τον ίδιο τρόπο επιλέγουμε τα «συννεφάκια», όπου θα γράψουμε τα λόγια τους ή την αφήγηση:

7. Κάνοντας κλικ στο εσωτερικό τους μπορούμε να γράψουμε:

8. Μπορούμε να προσθέσουμε νέα πλαίσια (frames), να τα αντιγράψουμε ή να τα διαγράψουμε από εδώ:

9. Αποθηκεύουμε τακτικά την εργασία μας με την ονομασία της ιστορίας μας (επιλογές save as αρχικά και στη συνέχεια save):

10. Όταν τελειώσουμε, την παρουσιάζουμε στους συμμαθητές και τις συμμαθήτριές μας (αφού την αποθηκεύσουμε).

Καλή επιτυχία!!!

Z. ΑΛΛΕΣ ΕΚΔΟΧΕΣ

Το θέμα της 'φιλίας' είναι ανεξάντλητο και ταυτόχρονα παρουσιάζει μεγάλο ενδιαφέρον για τα παιδιά. Αν υπάρχει η δυνατότητα χρόνου, θα μπορούσαν οι ιστορίες των παιδιών να παρουσιαστούν ως θεατρικά δρώμενα στο σχολείο. Θα μπορούσε το σενάριο να επεκταθεί διαθεματικά και να πάρει τη μορφή σχεδίου εργασίας διερευνώντας τη φιλία σε διάφορες μορφές τέχνης, σε λογοτεχνία, εικαστικές τέχνες, στον κινηματογράφο, στη μουσική. Να αναζητηθούν (ή και να εικονογραφηθούν) σχετικές παροιμίες, να δημιουργηθούν βίντεο από τα παιδιά. Αν υπάρχει η δυνατότητα και η διάθεση, θα μπορούσε επίσης να επεκταθεί σε πρόγραμμα etwinning και να συνεργαστούν οι μαθητές και οι μαθήτρές μας με συνομήλικα παιδιά άλλων χωρών.

H. ΚΡΙΤΙΚΗ

Το σενάριο εφαρμόστηκε όπως προβλεπόταν από τη δημιουργό του. Επιπλέον χρόνος (ένα δεκάλεπτο) χρειάστηκε την 7η ώρα εφαρμογής του κατά τη φάση συζήτησης των αποτελεσμάτων της έρευνας. Τα παιδιά συμμετείχαν με πολύ μεγάλο ενθουσιασμό σε όλη τη διάρκεια της εφαρμογής. Κάποιες δυσκολίες παρουσιάστηκαν κατά την ενασχόλησή τους με τα σώματα κειμένων, καθώς κάποια κείμενα δεν ανταποκρίνονταν στη δική τους ηλικία και ήταν δύσκολο να τα κατανοήσουν. Αντίθετα ενθουσιάστηκαν από τη χρήση του excel και του cartoon story maker.

Θ. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Βαϊράμη, Μ. 2005. *Φιλικές σχέσεις παιδιών σχολικής ηλικίας: Οικογενειακοί παράγοντες που τις επηρεάζουν*. Διδακτορική διατριβή. Τμήμα Ψυχολογίας, ΑΠΘ. Θεσσαλονίκη.

Κουλαϊδής, Β. Επιμ. 2007. *Σύγχρονες Διδακτικές Προσεγγίσεις για την Ανάπτυξη Κριτικής-Δημιουργικής Σκέψης: για την Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση*. Αθήνα: ΟΕΠΕΚ. http://www.oepk.gr/download/Sygxrones_Didaktikes_A.pdf [10.11.2013].

Κουρκούτας, Η. 2009⁵. *Προβλήματα συμπεριφοράς στα παιδιά: Παρεμβάσεις στο πλαίσιο της οικογένειας και του σχολείου*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Κουτσογιάννης, Δ. 2007. *Πρακτικές ψηφιακού γραμματισμού νέων εφηβικής ηλικίας και (γλωσσική) εκπαίδευση*. Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας. http://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/studies/ict/teens/index.html

[21.11.2013].

2011. *Πρόγραμμα Σπουδών για τη διδασκαλία της Νεοελληνικής Γλώσσας στην υποχρεωτική εκπαίδευση (Δημοτικό & Γυμνάσιο): Οδηγός για τον εκπαιδευτικό*. Αθήνα.